

“הרב ישכר דוד קלויזנר

מצות ישוב ארץ ישראל

א

ידועה שיטת הרמב"ן (סהמ"צ הוספות למ"ע ד', ובפירושו על התורה במדבר ל"ג, נ"ג) שהשיבה בארץ ישראל היא מצות עשה מן התורה, והיא ככלל מצות הכיבוש שנאמר: "והורשתם את הארץ וישבתם בה" (שם), ומנה אותה במנין המצות, והיא מצוה הנוהגת לדורות אפילו בזמן הגלות [עיי' ספרי דברים י"ב, כ"ט]. וכן דעת ה"חרדים" (פ"א ממ"ע התלויות בארץ אות ט"ו), ועיי' ב"פאת השלחן" (סי' א' סק"ח), תשו' מהרי"ט ח"ב (יו"ד סי' כ"ח), ותשב"ץ ח"ג (סי' רפ"ח) ומנ"ח בסוף הס' שהסכימו לדעת הרמב"ן. וראה "נועם" חלק ט"ז (ע' נ"א) ששיטת הרמב"ן היא שיטת כל הפוסקים מהרי"ף עד השו"ע. ע"ש ועיי' שו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ב סי' קכ"ו).

ברם הרמב"ם לא מנה מצוה זו בין התרי"ג מצוות.

והנה ב"מגילת אסתר" (לתוס' הרמב"ן) כתב בדעת הרמב"ם דסובר שמצוה זו לא הוי לדורות, אלא בזמן שבית המקדש קיים, וכל זמן שלא גלו מארצם, אבל לאחר שגלו מעל אדמתם, אין מצוה זו נוהגת לדורות עד עת בוא המשיח, והביא סמוכין לזה מדברי התוס' (כתובות ק"י, ב') ד"ה "הוא", שכתבו בשם רבינו חיים כהן שבזמן הזה לא הוי מצוה, ע"ש. ועיי' תשו' הרשב"ש (סי' ב'), וכנסת הגדולה (יו"ד סי' רל"ט אות ל"ג), שו"ת חבלים כנעמיים (חלק ה', סי' מ"ה), שו"ת מנחת אלעזר (חלק ה', סי' י"ב), שו"ת אבני נזר (יו"ד סי' תנ"ד). ועיי' שו"ע יו"ד (סי' רס"ז ס"ד) ובביאור הגר"א שם, תרומת הדשן (פסקים פ"ח).

ב

דחיה לדברי בעל "מגילת אסתר".

והנה אאזמו"ר הגאון בעל "משנה שכיר" הי"ד כתב בספרו "אם הבנים שמחה" (פ"ג אות ז'): "אמנם כל הבאים אחרי התוס' דחו את דברי רבינו חיים מההלכה. עיי' של"ה (בשער האותיות ח"א ע"ה, ד') שכתב

* נחלת הר חב"ד, קרית מלאכי.

הערת העורך: הכותב הוא נכדו של הרב טיכטל - בעל "אם הבנים שמחה"

דהם דברי יחיד, וגם לא מסתבר טעמי', ע"כ אין להשגיח בדבריו, וגם המהרי"ט (ח"ב סי' כ"ח) האריך והוכיח להלכה כהרמב"ן, וכך כל גדולי הפוסקים הבאים אחרי ה"מגילת אסתר" הנ"ל [עי' פתחי תשובה, אה"ע סי' ע"ה סק"ו] דחו דבריו שאין להם שורש וקיום, והדברים עתיקים, אין לי צורך להאריך בהם.

ובשנת תרנ"ח נדפס בוילנא קונטרס "מצות ישיבת ארץ ישראל"... וכל הספר מיוסד לבחון ולבקר את דברי ה"מגילת אסתר" אם יש להם קיום בהסבר דעת הרמב"ם, על מה שלא מנה מצוה זו בתרי"ג מצוות, משום שלדידי' לא הוי מצוה לדורות, וסתר כל דבריו מרישא לסיפא בדברים צודקים והוכחות אמיתיות מש"ס ורמב"ם גופא, ולדידי' גם להרמב"ם הוא מצוה מן התורה גם בזמן הזה, והוי מצוה לדורות. ומה שלא מנה במנין התרי"ג הוא מפני שאינו מתאים לי"ד כללים שהניח הרמב"ם ליסוד איזה מצוה מן מצוות התורה שיבוא לכלל מספר התרי"ג. וישנם כמה מצוות בתורה שהם מן התורה ואפ"ה לא באו לכלל מספר, מפני שאין בהם תנאים של הי"ד שרשים שהניח הרמב"ם בזה, והוי גם מצות הישוב כאחד מהם, ע"ש שירד לעומקה של הלכה זו, ונדפס בהסכמת גדולי דורו, וכולם שבחו דבריו שקולעים אל מטרת האמת" וכו'.

[ובאות ח' כתב] "שנית אני תמה על הגאון בעל "מגילת אסתר", שחושב ברעת רבינו הרמב"ם, שס"ל שעתה בזמן הגלות אין מצוה כלל לעסוק בהתיישבות, ולא רק שאין מצוה בזה, אלא עוד יש איסור בזה, וכמו שכתב שם בדבריו. תמה תמה אקרא עלינו ועל דבריו, האיך אפשר לומר כן בדעת רבינו הרמב"ם? צא ולמד ממה שכתב הרמב"ם (בסהמ"צ) במ"ע דקידוש החודש (מצוה קנ"ג), שאין חשבונינו בארצות הגולה כלום, אלא אנו סומכין על חשבון דארץ ישראל, וחשבונינו הוא רק גילוי מילתא בעלמא, שכתב בזה"ל: "ואני מוסיף לך ביאור, אלו הנחנו דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לאל מעשות זאת, כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל, ולא יהי' שם בי"ד, ולא יהי' בחו"ל בי"ד שנסמך בארץ - הנה חשבונינו זה לא יועילנו כלום בשום פנים, לפי שאין לנו לחשב חדשים ולעבר השנים בחו"ל אלא בתנאים הנזכרים, כמו שבארנו "כי מציון תצא תורה" (ישעי' ב', ג'). עכ"ל הק'. והעתקתי כל לשונו בזה, כי ממנו נקח השגה שלימה להשיג מהי דעתו, איך הוא סובר וחושב לעיקר גדול עסק הישוב בארץ הקדושה, כי מלשון רבינו יש ללמוד איך קשורים חיי האומה הקדושה בכללה לישוב הארץ, עד שאם היתה האפשרות שיעדרו, ח"ו, ישראל מארץ

ישראל - היתה נמחית האומה בכללותה. וכך כתב בשמו, המפרש בפ"ה מהל' קידוש החודש הי"ג, וז"ל: "ונאמר, שאם יאגדו ח"ו ישראל מארץ ישראל, יתברך השם על זה שהבטיחנו בתורה שלא תכלה האומה הזו כלל", עכ"ל. הרי דגם הוא הבין בדעת רבינו שאם לא ישבו ישראל בארץ ישראל, הרי הוא כלית האומה ח"ו. והם דברים המבהילים כל רעיון האדם.

ארץ ישראל לב האומה.

והטעם הוא לדעתי, כי ארץ ישראל היא לב האומה, כמבואר בספר הק' "אור נערב" [פ"ה ח"ד] לרבינו איש אלקים מקורדובירו, וכו', וכבר כתב ה"חכם צבי" בתשובה [סי' ע"ד], דבלא לב אי אפשר לשום ברי' לחיות, וממילא כשלא יהיו ישראל בארץ ישראל הוי כניטל הלב ובטלה כל החיות. ועוד יש להסביר הדבר עפ"י דברי חז"ל במדרש תנחומא (פ' ראה), דאמר הקב"ה, ישראל הם חלקי, דכתיב "כי חלק ה' עמו" (דברים ל"ב ט'), וארץ ישראל היא חלקי, דכתיב, "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד" (שם י"א, י"ב), יבא חלקי וישרה בחלקי, היינו דכל התקשרותם של ישראל עם הקב"ה היא דוקא ע"י ארץ ישראל שנפלה לחלקו של הקב"ה, ומה גם לפי דברי בעל "צרור המור", לחמיו זקיניו של רבינו ה"בית יוסף" (בפ' מטות [ד"ה אח"כ אמר ומקנה]), דארץ ישראל באה תיכף אחר השי"ת בעצמו, ועל כן אמרה התורה לגבי כלב, "וימלא אחרי" [במדבר י"ד, כ"ד] - אחרי ממש, עיי"ש. ע"כ כל קשר של ישראל עם הקב"ה הוא דוקא ארץ ישראל, ועל כן אמרו ז"ל [כתובות ק"י ב'] : "כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוך", והבן הדברים כי המה מיוסדים על אדני האמת. על כן שפיר מובן למה ארץ ישראל היא לב האומה הישראלית אשר שמה היא מקור חיותם. ועפ"ז תבין היטב את דברי מאור עינינו הרמב"ם שכתב, שכל נימי חיי העם הישראלי קשורים בארץ ישראל, עד שאם יעדרו ח"ו ישראל מארץ ישראל, הרי היא ח"ו כמחית האומה בכללה, מפני שהוא כברי' בלא לב דבטלה כל החיות וכו'.

מצות ישוב א"י - מצוה כללית.

[אח"כ כותב א"ז הי"ד, דמ"ש עפ"ד הרמב"ם במצות קידוש החודש הנ"ל, קדם לו בזה בקונטרס "ישיבת ארץ ישראל" הנ"ל (ע' ק"ג), ומסיק:] "וע"ש שבזה תירץ דעת הרמב"ם שלא מנה מצות עשה דישוב ארץ

ישראל בתרי"ג מצוות, אף דגם לדידיל' הוי מן התורה, והוא עפ"י הכלל שהשריש בשורש הרביעי מספר המצוות - שלא למנות ציווים הכוללים כל התורה כולה. וא"כ, כיון דישוב ארץ ישראל היא מצוה יקרה כל כך שהיא כלולה מכל המצוות, וכוללת כל התורה וכל קביעת המועדים ור"ח וכל מצוותי' תלוין בה, וכמו שכתב הרמב"ם (שם) ע"ז: "כי מציון תצא תורה" (ע"י באור החיים הק' בפ' נצבים [דברים ל', כ' ד"ה לאהבה], שכתב ג"כ ששיבת הארץ היא מצוה שכוללת כל התורה כולה, ע"ש), וכן כל חיות האומה תלוי' בה - א"כ היא מצוה כוללת ולא פרטית, על כן אינה באה בחשבון המצוות, שבאו לחשבון רק מצוות פרטיות. והוא דומה למה שכתב הרמב"ן (במצוה ח', - [השמטות הרמב"ן לסהמ"צ להרמב"ם]) על מצות "תמים תהי'", בטעם הרמב"ם - מדוע לא חשבה במנין המצוות, משום שהיא מצוה כוללת ולא פרטית. כמו"כ הוא במצוות עשה דישוב לדעת הרמב"ם, שהגדילה כ"כ וכו"ל, על כן היא מצוה כוללת דאינה באה בחשבון המצוות, וכו"ל."

[ובאות ט' מוסיף] "עוד לחזק דברים הנ"ל, מדברי רבינו החת"ם (שו"ת או"ח סי' ר"ג), שהביא ג"כ דברי הרמב"ם בהל' קידוש החודש הנ"ל, וביאר דבריו: "דאם שהלל וחביריו קדשו כל החדשים והשנים עד ביאת הגואל, מ"מ זה לא יועיל אלא א"כ יושב שום ישראל בארץ ישראל, ולדידיל' הוקדשו המה עפ"י חשבונות של הסמוכים האחרונים הלל וחביריו, ומשם קדושה יוצא לכל ישראל, אבל אי ח"ו היתה בטילה ישיבת ארץ ישראל בזמן הזה, בטל גם הקידוש ההוא, ורוב המצוות יבטלו חלילה. על כן עלינו לקיים הספקת ישיבתם ככל מאמצי כוחינו". עכ"ל.

והגאון ב"שדי חמד" (כמערכת ארץ ישראל [אסיפת דינים ע' תר"פ]) הביא דברי חת"ם אלו, וכתב כזה"ל: "ועי' חת"ם שכתב, שיש עלינו חוב להחזיק ישיבת ארץ ישראל, לא בשביל לסייעם למצות ישיבת ארץ ישראל אלא בשביל עצמינו לקיים את דברי התורה, כי לולא ישיבת ישראל שם, תפוג תורה ח"ו, כמו שמתבאר מדברי הרמב"ם (סוף פ"ה מהל' קידוש החודש) וכו'."

וכדבריו כתב ג"כ מרן החיד"א בס' "יוסף אומץ" (סי' י"ט), וז"ל: "ועוד אמרתי אגלה, דכתב הרמב"ם סוף פ"ה מקידוש החודש, דמה שאנו חושבים ר"ח ומועדים בחו"ל, אנו סומכים על חשבון בני ארץ ישראל וקביעתם וכו', והוסיף בספר המצוות (עשין קנ"ג) שאם יעדרו ח"ו בני ישראל, חשבונם לא יועיל כלום וכו', וא"כ חיובא רמיא על כל

בני הגולה (חו"ל), להשתדל שיהיו ישראל בארץ ישראל, דאי לאו ח"ו יהיו בני גולה ר"ח ומועדים שב מדיעתם" עכ"ל². הרי שכתבו כל אלו גדולי עולם, דאי לאו ישיבת ישראל בארץ ישראל בכל עת וזמן, הי' בזה ביטול התורה ח"ו, א"כ צדקו בזה דברי הגאון דליטא הנ"ל, דמצוה זו של ישוב ארץ ישראל הוי מצוה כוללת ולא פרטית. וכבר הבאתי לעיל, דגם רבינו "אור החיים" חשב מצות עשה דישוב ארץ ישראל למצוה כוללת כל התורה כולה, ואילו ראה זאת הגאון הנ"ל הי' שמח מאד למצוא בו תנא דמסיע לזו, ועפ"י שורש הרביעי מי"ד שרשים שהשריש הרמב"ם, מצוה כוללת אינה באה בחשבון המצוות אף שהיא מן התורה, וגם מן הסכרא הוא כן, כיון דלדעת הרמב"ם רוב מצוות התורה תלויים בה כנ"ל, על כן ודאי דהחיוב מן התורה להחזיק בישובה של הארץ, כדי שנוכל לקיים שאר מצוות התורה, וזה ברור ואמת בדעת הרמב"ם, בלי שום ספק כלל... שוב עיינתי בחת"ם (יו"ד סי' רל"ד), וראיתי שכתב ג"כ כהגאון דליטא הנ"ל, וז"ל: "וגם הרמב"ם דלא מנה למצות עשה ישיבת ארץ ישראל כמו שחשב הרמב"ן במנין המצוות, מ"מ מודה ביתר שאת בקדושתה בזמן הזה" וכו' "עכ"ל אא"ז הי"ד. ע"ש באורך.

ג

ישוב א"י אינה מצוה בפני עצמה אלא כוללת בתוכה הרבה מצות.

והנה הא דס"ל אאזמור"ר הגאון הי"ד בדעת הרמב"ם, דישוב ארץ ישראל הוי מצות עשה מן התורה, ומה שלא מנאה בחשבון התרי"ג מצוות, הוא מפני שהיא בגדר "מצוה כוללת" וכו' - לפענ"ד אי אפשר לומר כן בדעת הרמב"ם, דכשנענין היטב בדיוק ההגדרה במהות "מצוה כוללת" שכתב הרמב"ם בשרש הרביעי, יתברר לנו לחלוטין דמצות ישוב ארץ ישראל אינו בכלל זה כלל.

ובהקדום: מה שכתב המנחת חינוך (מצוה שס"ד) לדייק מלשון הרמב"ם בריש הל' תשובה שכתב: "כל מצות שבתורה כו' כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא כו' וידוי זה מ"ע כו'", ד"מבואר בדבריו דאין התשובה מ"ע, דלא כתב מ"ע שיעשה תשובה, רק אם בא לעשות, מ"ע שיתודה בפיו" - ולכן לא מנה הרמב"ם במנין המצוות (עשה ע"ג) אלא מצות הידוי, ולא מנה מצות התשובה כי ה"תשובה אינה מצוה כו', מ"ע זו [דוידוי] הוי כהרבה מצות מהתרי"ג כו' שאינה מצוה לעשות או שלא לעשות, רק העשי' על תואר כן וכך

נחשב מצוה, כמו גירושין וטוען ונטען כו' דדיני המצוה אם יעשה כך יהי' כך הוי מצוה, ה"נ דהתורה אמרה אם יעשה תשובה יהי' על תואר כך להתודות כו' ובכך תשובתו מקובלת כו' אבל אינו מבטל שום מצוה אם אינו עושה תשובה כו' כי זה אינו מצוה כלל רק כמו גירושין והדומה שהתורה כתבה דיני המצוה אם ירצה שעונו יכופר יעשה תשובה על תואר כך וכך", עכ"ל המנ"ח.

ברם בלקוטי שיחות נשא תש"נ [וב"חידושים וביאורים בש"ס " חלק א' , סי' י"ח] ס"ב כתב כ"ק אדמו"ר שליט"א ד"שיטת המנ"ח שלדעת הרמב"ם אין חובה לעשות תשובה - קשה, שהרי בכותרת להל' תשובה [שגם כותרות אלו הם מדברי הרמב"ם] מפורש כו' "מצוה עשה אחת, והוא שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה", הרי שגם להרמב"ם יש מצוה לשוב מחטאו. וכן נקט גם רבינו הזקן באגרת התשובה שלו [פ"א, צ"א, רע"א] שכתב "מצות [ולא "ענין התשובה", "מהות התשובה" וכיו"ב] התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד", הרי שיש מצוה מן התורה לשוב מחטאו (וקאי שם בשיטת הרמב"ם, כדמוכח מהמשך דבריו). [ועי' ב"חידושים וביאורים בש"ס " הנ"ל (ס"א), הוכחות נוספות ברמב"ם, דהמצוה הוא עשיית התשובה, ע"ש].

עוד הסבר מביא שם בלקוטי שיחות למה הרמב"ם אינו מונה מצות התשובה במנין המצוות, והיינו ש"גם להרמב"ם יש מצוה וחיוב לעשות תשובה [כמפורש בכותרת להל' תשובה כנ"ל], כו', אלא שמצוה זו אינה נמנית במנין תרי"ג מצות, לפי שהיא מה"ציוויים הכוללים התורה כולה" (שאינם במנין תרי"ג מצות, כמו שביאר הרמב"ם בסהמ"צ שלו, שרש רביעי). דהרי עיקר התשובה הוא, כמ"ש הרמב"ם (הל' תשובה פ"ב ה"ב): "ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד", ובלשון רבינו הזקן באגרת התשובה (פ"א): "מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד... דהיינו שיגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו ית' ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו הן במ"ע הן במל"ת". ונמצא, שאין התשובה אלא ענין של קבלת מצות (שמקבל עליו לקיים תרי"ג מצות), וא"כ היא מ"הציוויים הכוללים", כי אין בה חידוש ו"מעשה מיוחד" שאינו נכלל בקיום שאר המצוות, ובלשון הרמב"ם (בשרש ד' שם): "לא צוה לעשות דבר זולת מה שידענו". ולכן מנה הרמב"ם רק מצות וידוי במנין המצות, כי וידוי (דהיינו החיוב לכטא בשפתיו גמירת הלב לעזוב כו' הוא "מעשה מיוחד" שאינו נכלל בשאר מצות התורה". [עי']

לקוטי שיחות חלק י"ט ע' 532].

אולם גם הסבר זה בדעת הרמב"ם דוחה כ"ק אדמו"ר שליט"א שם: "כי בתשובה צ"ל לא רק עזיבת החטא (קבלה על להבא) אלא גם חרטה על העבר, וכמ"ש הרמב"ם (הל' תשובה פ"ב ה"ב): "ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו כו' וכן יתנחם על שעבר", והרי חרטה על העבר הוא "מעשה מיוחד" שאין יודעים אותו ממצות אחרות? וכו'.

וגם "בדיני התשובה המבוארים בשו"ע (חו"מ סוף סי' ל"ד. וראה רמ"א שם סל"ג: "מיד כשמקבל עליו בבי"ד שבעירו שלא לעשות עוד סגי לז'.") , שעל ידם רשע נעשה כשר לעדות, נזכרת רק קבלה על להבא, ומשמע מזה שאפשר לגמור בלב שלם שמכאן ולהבא יקיים מצוות ה' מבלי להרגיש צער וחרטה על העבר. וכן מורה פשטות לשון הרמב"ם "וכן יתנחם על שעבר", שאינו תנאי ופרט בעזיבת החטא אלא ענין נוסף.

[ובעומק יותר נ"ל, שגם עזיבת החטא (גמירת וקבלת הלב על להבא) נחשבת כדבר שלא "ידענו" ממצוות אחרות, כי אינה דומה הקבלה שבתשובה לקבלת עול מלכות שמים סתם]. "עכ"ל בלקוטי שיחות. וע"ש בהערה 31. ועי' לקו"ש ח"ד (ע' 1131) בענין מצות "והלכת בדרכיו". ומעתה כש"כ בנדו"ד, שלא יתכן שמצות ישוב ארץ ישראל הוי בגדר "מצוה כוללת" שבשרש הרביעי של הרמב"ם, שהרי עצם הפעולה של לעלות (מחו"ל) ולדרור בארץ ישראל הוא "מעשה מיוחד" שאינו נכלל בשאר מצות התורה, ושאינן יודעים אותו ממצות אחרות. שהרי משאר מצות התורה יודעים רק שמי שנמצא (כבר) בארץ ישראל צריך לקיים מצוות התלויות בארץ, [אבל לא שבעצם פעולת הישיבה בלבד כבר מקיים מצוה, זה לא נכלל בשאר מצות התורה, וע"ד שכ' המנ"ח (הנ"ל) גבי מצות תשובה].

וגם מה שמבואר ברמב"ם שרוב מצוות התורה תלויים בישוב הארץ, דמה שאנו חושבים ר"ח ומועדים בחו"ל אנו סומכים על חשבון בני ארץ ישראל וקביעתם כו', ובאם יעדרו ח"ו בני ישראל, חשבונם לא יועיל כלום כו', - כ"ז אומר רק שישוב ארץ ישראל הוא "אמצעי" לשאר רוב מצוות התורה, אבל מזה עדיין לא יודעים ה"מעשה המיוחד" שעצם ישיבת ארץ ישראל היא מ"ע [ושכל אחד מישראל חייב בדבר, שהרי לפי מה שהביא אא"ז הי"ד מהחיד"א ב"יוסף אומץ", והשדי חמד והחת"ס, לזה מספיק שיהי' ישוב כל שהוא בלבד בארץ ישראל, וזה עדיין לא מחייב כלל שרוב העם הנמצא בחו"ל, שצריכים לעלות לארץ ישראל, א"כ הרי "ישוב הארץ" הוא "מעשה מיוחד" שאין יודעים אותו ממצות אחרות

כלל"], ועי' בשרש הרביעי שם מהו בדיוק הגדר של "מצוה כוללת" שאינו נמנה במנין המצוות, והדוגמאות שבזה. ומה שכתוב באור החיים הק', דישיבת הארץ היא מצוה שכוללת כל התורה כולה (כנ"ל), הכוונה בזה הוא רק שמצות התורה קשורים בה, וכמו שמבואר ברמב"ם הנ"ל, בענין חשבון המועדים וכו' - אבל אין הכוונה כלל וכלל לענין מה שמבואר בשרש הרביעי בגדר "מצוה כוללת" שלא נכנס לחשבון התרי"ג מצות כנ"ל, וז"פ וברור.

ועי' בקונטרס "בעניני כולל חב"ד" לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע (ירושלים תרס"ז) - נדפס באגרות קודש שלו, חלק ד' (ע' ק"פ), שכתב: "והנה מ"ש הנשמת כל חי [לר"ח פאלאג'י ז"ל, ח"א סי' מ"ח] לחשוב זה [מצות ישוב הארץ] למצוה כוללת מפני המצות הרבים התלוי בה, לא יתכן ג"כ לפ"ד, דא"כ גם מצות בנין בית הבחירה תהי' מצוה כוללת מפני מצות הרבים התלוי בה בעשית כל הכלים ובמעשה הקרבנות, והרמב"ם מנאה למצוה בפ"ע, ובשרש הד' כתב הרמב"ם מצוה כוללת היא מה שכוללת כל המצוות אם מ"ע אם מ"ל, אבל אם כוללת ענינים פרטים אפילו יהיו רבים אין זה מצוה כוללת. ובזה הליץ הרמב"ן על הבה"ג שמנה והתקדשתם והייתם קדושים למצוה בפ"ע וכמש"ש בהשגות הרמב"ן בס' המצוות בשרש הד' "עכ"ל.

א"כ ה"נ, הכוונה במ"ש האור החיים הק', דישיבת הארץ היא מצוה שכוללת כל התורה כולה, שהוא ע"ד מצות בנין בית הבחירה הנ"ל, שכוללת בתוכה הרבה מצוות, אבל אין זה שייך כלל וכלל למ"ש הרמב"ם בשרש הרביעי, וז"פ.

ב

ומעתה, כיון שהרמב"ם אינו מונה ישוב ארץ ישראל במנין התרי"ג מצוות, מבואר בהדיא דבאמת אינו ס"ל דהוי מ"ע מדאורייתא, אלא דעתו של הרמב"ם הוא, כמ"ש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בקונטרס "בעניני כולל חב"ד" (ירושלים תרס"ז) - נדפס באגרות קודש שלו (ניו יארק תשמ"ז) חלק ד' (אגרת תתק"נ) (וכ"ה בקובץ "יגדיל תורה" (ניו יארק, כסלו תשל"ז) חוברת ג', ע' 149 ואילך] ס"ז - י"א: "וכבר נתבאר דהנשמת כל חי [להר"ח פאלאג'י ח"א סי' מ"ח] מסתבר ל' יותר דלהרמב"ם היא מדברי סופרים ולא מן התורה... אלא צ"ל דהרמב"ם אינו חושב ירושת הארץ וישיבתה למצות עשה, כי הארץ נתנה במתנה לאברהם אבינו ע"ה ולזרעו אחריו בעבור קיום התורה והמצוות,

ומפני חטאינו גלינו מארצינו, וכמ"ש "ונתתי לזרעך את כל הארצות האל כו' עקב אשר שמע" כו', וכתוב "ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה" כו', ולפיכך כתוב "ולא תקיא הארץ" כו', וכתוב "העידותי בכס היום" כו', והרבה פסוקים בתורה ובנביאים שבזכות התורה ומצות אנו זוכים אל הארץ, ובעוה"ר גלינו ממנה וכפר אדמתו עמו כו', והרי הוא כמו קבלת שכר על קיום התורה ומצות, ואינו שייך לחשוב זאת בכלל המצות, ואם נאמר שהיא מצוה איך היא באה בעונשין, היתכן לענוש בכיטול מצוה, ומ"ש בפ' תבוא "עבדתם שם" כו' פרש"י - לא עבודת אלקים ממש אלא מעלים מס כו'. ולכן לא מנה זאת הרמב"ם בכלל המצות.

ולפי"ז מ"ש השה"ג [פ"ג דשבעות (בתחלתו)], לענין הנודר לעלות לארץ ישראל ולחזור, כתב ואפי' למ"ר דהאירנא מצוה ללכת לא"י היינו דוקא ע"מ לדור כו'], אין כוונתו אם היא מ"ע מה"ת, אלא דלמ"ד שהיא מ"ע מה"ת פשיטא דגם האידנא היא מ"ע, ולמ"ד שאינה מ"ע מה"ת גם בזמן הבית לא היתה מ"ע מה"ת, ומצות ישיבת ארץ ישראל היא רק מצר קרושתה דקדושה שני' קדשה לשעתה וקדשה לע"ל... אבל אין זה מ"ע מה"ת לדעת הרמב"ם... והלא כל הראשונים עד הרמב"ן אינם חושבים ישיבת א"י למ"ע, וגם הבאים אחריו הסמ"ג והחינוך ג"כ לא מנאו זה במ"ע (והרשב"ץ בס' זהר הרקיע, [מ"ע רכ"ו סע"ו, הובא בשו"ת רשב"ש סי' ב'] וה"חרידים" [מצות התלויות בא"י ח"ב פ"א סט"ו] חשבו זה למ"ע והכנה"ג יו"ד סי' רל"ט (הובא בארעא דרבנן סי' רצ"ז) תמה על זה המכ"ט שהחזיק בדעת הרמב"ן נגד הרמב"ם), וגם הרא"ש והטור והש"ע שפסקו להלכה כהמשנה וברייתא דכתובות ולא ס"ל גם כמהר"מ לחלק בין זה"ב לזה"ז וכ"ש דלא ס"ל כהר"ח, מ"מ י"ל דס"ל דאין ישיבת א"י מ"ע מה"ת, דהלא הרמב"ם ודאי ס"ל שאינו מ"ע, ומ"מ פסק כהא דכתובות בהל' אישות פי"ג הי"ט וכ', ובהל' עבדים פ"ח ה"ו דעבד שאמר לעלות לא"י כופין את רבו, ובהל' מלכים פ"ה ה"ט דאסור לצאת מא"י לחו"ל, וכמו"כ הוא גם להרא"ש והטור וש"ע. והדרישה [אה"ע סי' ע"ה סק"ג] כתב דלהטור המצוה בזה"ז כמו בזה"ב, וכן הוא בהכרח לומר לדעת הטור, אבל הוא רק מרברי סופרים והיינו רק דבר מצוה (ולא דבר רשות) משום קדושת ארץ ישראל... .

ומהרש"ך ח"ב סי' מ"א כ', וז"ל: "שעם היות שהנראה שהנודר לעלות לא"י הוא נדר גדול שרוצה לעמוד במקום קדושה, מ"מ לא מקרי שבועה לקיים איזה מצוה לא מד"ת ולא מד"ס, כמ"ש התוס' פ' שני דייני

גזירות וז"ל, ה' אומר ר"ח כו' באופן דיראה דאין בשבועת הנשבע לעלות לא"י שום סרך של מצוה להחמיר בהתרתה כו', עכ"ל (וכ' דמ"מ יותר טוב להתיר ע"י פתח לא ע"י חרטה דנראה כמו שטועה ומתחרט ממה שחשב לעלות לארץ החיים מקום מקדשנו שהוא חרב מ"מ עדיין היא בקדושתה כו'), וכ"כ בס' קי"ט, וז"ל: "ודאי דאין לומר שהיא מ"ע מן התורה, דיינו שנאמר שתה' מצוה מד"ם כו', ואח"כ כתב דהא והא נמי ליתא, י"ל דעל' לדור בא"י בזה"ז אין מצוה לא מד"ת ולא מד"ם וכמ"ש התוס' כו', (ובלתי ספק הוא שזכות גדול מאד הזוכה לדור בא"י ולקיים ולהזהר בכל המצות, וכמ"ש מהרש"ך בתשו' הנ"ל דעדיין קדושתה בה כו', ומשו"ז מאד החזיקו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע בישוב א"י ומסרו נפשם הק' ע"ז, אבל כל כוונתם ה' לאותן המחזיקים בה בתומ"צ כדבעי למהוי). והנשמת כל חי הקשה עליו האיד פסק כהר"ח נגד כל הפוסקים והחולקים עליו. וי"ל דדעת מהרש"ך הוא דרוב הפוסקים ס"ל דלא הוי מ"ע כ"א דבר מצוה, ולסברת הר"ח אין בזה מצוה כו', והלא הנשמת כל חי עצמו הביא כמה גדולים דס"ל כהר"ח...

אמנם הרמב"ם הל' שבת פ"ו הי"א כתב: "הלוקח בית (נראה דכ"ש שדה) בא"י מן העכו"ם מותר לו לומר לעכו"ם לכתוב לו שטר בשבת כו', ומשום ישוב א"י לא גזרו בדבר זה, וכן הלוקח כו' בסורי' כו'". ואף דהרמב"ם פסק כר"י במשנה דע"ז דכיבוש יחיד לאו שמי' כיבוש, וכמ"ש בהל' עבדים פ"י ה"ג והל' תרומות פ"א ה"ב וג', וא"כ בסוריא ליכא משום "לא תחנם", ומ"מ מותר לכתוב אונו, וא"כ הלוקח בית בא"י ג"כ אינו משום "לא תחנם" (בפרט דהאידינא ליכא משום "לא תחנם" כנ"ל בשם הפמ"ג [בא"א סי' ש"ו סק"כ]) אלא משום מצות ישיבת א"י, והגם דהרמב"ם ס"ל דאינו מ"ע מה"ת ומ"מ מותר לכתוב אונו, ובאמת הקשה המג"א שם [סי' ש"ו סק"כ] להרמב"ם למה נדחה רבנן מפני רבנן, אלא שהקשה זה על מה שהתיר בסורי' מאחר דקי"ל כיבוש יחיד כו', ובאמת קשה כמו"כ על הלוקח בא"י מאחר דלדידי' ישוב א"י הוא מד"ם. וכ' המג"א ואפשר דס"ל דעכ"פ איכא קצת מצוה בקניית בתים ולכן מותר כו'. וי"ל הגם דשניהם דרבנן, מ"מ להיות דמצות קניית בתים היא משום קדושה, לכן יש בזה יתרון ומתירין לכתוב ע"י עכו"ם. ומאחר דגם להרמב"ם הוא רק משום שיש בזה קצת מצוה י"ל דכמו"כ להר"ח דבקדושתה עומדת ודאי דמי שדר בא"י ואינו חושב לצאת יש בזה מצוה בקניית נחלה כו' כנ"ל. עכ"ל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב

נ"ע, והבאתי בעיקר את הדברים שנוגעים לדעתו של הרמב"ם, וע"ש באריכות גדולה מאד בנוגע לשאר כל השיטות בזה. [ומה שתמה על ה"מגילת אסתר" הנ"ל], ועי' ג"כ אגרות קודש שם חלק א', אגרת קס"ג.

והנה אאזמו"ר הי"ד כתב (באות ב') לדייק במ"ש החת"ם (יו"ד סי' רל"ד): "וגם הרמב"ם דלא מנה למ"ע ישיבת א"י כמו שחשב הרמב"ן במנין המצות, מ"מ מודה ביתר שאת בקדושתה בזה"ז" - דס"ל הרמב"ם דהוי מ"ע מה"ת, רק שאינו מונה אותה במנין המצות בלבד. ולפענ"ד זה ליתא אלא דהח"ס ס"ל בדעת הרמב"ם, כמ"ש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע כנ"ל, ד"מצות ישיבת ארץ ישראל היא רק מצד קדושתה... דהלך הרמב"ם ודאי ס"ל שאינו מ"ע... אבל הוא רק מדברי סופרים והיינו דבר מצוה משום קדושת ארץ ישראל", וכמו שכתב גם החת"ם שם אח"כ: "עכ"פ זהו כוונת הרמב"ם, מ"מ נראה מדבריו כי לא נפחתה בקדושתה, ולא תלי' כלל בקיום מצות, אלא הארץ עצמה קדושה". עכ"ל. ועי' לקוטי שיחות חלק י"ח (ע' 402) הערה 38 [וב"חידושים וביאורים בש"ס" חלק א', סי' כ"ו הערה 29] שכתב בהדיא בדעת החת"ם הנ"ל דאין כאן מ"ע, אלא "הוא מצד הקדושה" עכ"ל, ע"ש.

ה

מצות ישוב א"י היא במדרגה עליונה מכל המצוות.

והנה בלקוטי שיחות נשא תש"נ הנ"ל (אות ג'), לאחר ששולל דעת המנ"ח בדעת הרמב"ם ד"תשובה אינה מצוה" וכו', והדעה דשפיר מצוה היא, אלא שלא נמנה במנין התרי"ג מצוות, כיון דהוי "מצוה כוללת" וכו', כתב: "ולכן נראה ביאור הג' הנ"ל [בקריית ספר למבי"ט על הרמב"ם ריש הל' תשובה, דתשובה שפיר מצוה היא, אלא] שהטעם שהתשובה אינה נמנית במנין המצוות הוא לפי שהיא ענין שבלב, ובמנין המצוות נמנה רק חלק הדיבור שבמצוה זו, דהיינו מצות וידוי". ע"ש באורך (ס"א אות ג') בהסבר שיטה זו.

[וימשוך] "אמנם מכיון שג' ביאורים אלה הם סברות בתורה, י"ל שחלים עליהם דברי חז"ל (עירובין י"ג, ב'): "אלו ואלו דברי אלקים חיים", וכמשנ"ת כמה פעמים, שכל דיעה בתורה (גם דיעה שלהלכה נדחתה) יש לה מקום בעבודת ה'. דזה שנפסקה ההלכה כדיעה א' הוא רק להנהיגה במעשה, שאי אפשר לנהוג למעשה כשתי דיעות סותרות, אבל בנוגע לרוחניות המצות, יש מקום לכל הדיעות. [ראה אגרות קודש -

כ"ק אדמו"ר שליט"א חלק ט', ע' קס"ג. לקוטי לוי יצחק - אגרות קודש, ע' ש"ה].

וכן בנדו"ד, שג' השיטות הנ"ל בענין התשובה - (א) תשובה אינה מצוה [כשיטת המנ"ח - ולהעיר שכמה מוני המצות לא מנו כלל מצות תשובה - גם לא וידוי - כמו הרס"ג הבה"ג והיראים (ראה ביאור הרי"פ פעדלא לסהמ"צ לרס"ג מנין הפרשיות פ' מ"ב.)], (ב) היא מהציוויים הכוללים, (ג) היא מצוה פרטית ככל המצוות (וזה שאינה נמנית במנין המצוות הוא מפני שנמנה חלק הדיבור שבה ולא ענין התשובה שבלב) - יש להם מקום ע"פ תוכן הרוחני שבמצות תשובה.

ויובן זה בהקדם ביאור מרז"ל, שרמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא"ת הם כנגד רמ"ח אברים (מכות כ"ג, סע"ב. הובא ברמב"ם בסוף הקדמת סהמ"צ וכן בהקדמת ס' היד.) ושס"ה גידים (זח"א ק"ע, ב'). וידוע, דכשם שהגוף מתחלק לרמ"ח אברים ושס"ה גידים, כך יש כנגדם "תרי"ג מיני כחות וחיות" (לשון התניא פנ"א. וראה תניא רפ"ד "תרי"ג אברי נפשו"). כנשמה. וכאשר האדם הוא שלם בשמירת כל התרי"ג מצות (שהם כנגד רמ"ח אברים ושס"ה גידים), אז הוא "תמים ושלם בכל אברי הנפש... משא"כ אם חיסר מצוה א' או פגם בה הרי נעשה מחוסר אבר" (לקו"ת נצבים ד"ה כי המצוה, וראה סהמ"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה ועוד).

וזהו ענינה של מצות תשובה, ש"היא במדרגה עליונה יותר מכל המצות" (לקו"ת שם), שלכן בכחה "למלאות הפגם והחסרון" שנעשה באברי (וחיות) הנשמה. והיינו, לפי שע"י התשובה מעומקא דלבא מגיעים לעצם הנפש, שהוא מקור החיות של אברי הנשמה [ושם מעיקרא לא מגיע פגם של חטאים, ובלשון אדה"ז (תניא ספכ"ד) ד"גם בשעת החטא היתה באמנה אתו ית'"], ולכן נמשך משם חיות חדש להאבר הפגום, למלאות הפגם והחסרון.

ועפי"ז מובן טעם השיטה [עי' משך חכמה פ' וילך סד"ה ואמר, ולקוטי שיחות חלק יט ע' 532] שמצות תשובה היא מהציוויים הכוללים ואינה נמנית במנין המצוות, כי הטעם שציוויים כוללים לא נמנו במנין המצוות הוא לפי שבמנין המצוות נמנו רק מצוות שהם כנגד אברים פרטיים של הנשמה ולא ציוויים הכוללים כל המצוות כולך, וע"ד ביאור אדמו"ר הזקן (לקו"ת במדבר י"ג, א'-ב'), בהחילוק בין תורה ומצות, דמצות נקראות "אברים", ואילו התורה שהיא המקור של כל המצות, "היא בחי' הדם הממשיך חיות לכל האברין כשוה בכללותן".

(אלא שנוסף ע"ז יש מצוה פרטית (ממנין רמ"ח מ"ע של תלמוד תורה, וראה לקו"ת בלק, ע"א, סע"ב). ולהעיר גם מלקו"ת בלק (ע', סע"ג ואילך) בטעם שתפלה "אינה ממנין המצות דאורייתא", כי היא כמו חוט השדרה ש"אינו ממנין האברים ועכ"ז הוא המעמיד ומקיים את כל האברים". ע"ש. וכן הוא בנוגע למצות התשובה, ש"היא במדריגה עליונה יותר מכל המצות", כי ענינה להמשיך חיות חדש ב"אבר" הנפגם, הרי אינה ממנין המצות (שכנגד אברי הנפש) אלא למעלה מהם (והיא שייכת ל"דם" וחיות הנפש). "עכ"ל כ"ק אדמו"ר שליט"א, עש"ה. ולפי"ז נראה לומר, דהשיטה דס"ל בדעת הרמב"ם דישוב ארץ ישראל שפיר הוי מ"ע, אלא דלא נמנה במנין התרי"ג מפני דהוי "מצוה כוללת", יש לו מקום (ע"פ פנימיות הענינים) בנוגע לרוחניות המצוה, ע"ד מצות תשובה ומצות תפלה הנ"ל, כיון די"ל דמצות ישוב ארץ ישראל "היא במדריגה עליונה יותר מכל המצות" והוא "המעמיד ומקיים את כל האברים", וכמו שהביא אא"ז הי"ד (לעיל אות ב') מה שכ' בס' "אור נערב" [פ"ה ח"ד] שארץ ישראל היא לב האומה, וכתב ה"חכם צבי" [סי' ע"ד] דכלי לב אי אפשר לשום ברי' לחיות "וממילא כשלא יהיו ישראל בארץ ישראל הוי כנוטל הלב ובטלה כל החיות". ובעל "צרור המור" [לחמיו זקנו של מרן הב"י] כ' בפ' מטות [ד"ה אח"כ אמר ומקנה], דארץ ישראל באה תיכף אחר השי"ת בעצמו, ועל כן אמרה התורה לגבי כלב "וימלא אחרי" [במדבר י"ד, כ"ד] אחרי ממש ע"ש.

ובתנחומא (פ' ראה) דאמר הקב"ה, ישראל הם חלקי, דכתיב "כי חלק ה' עמו" (דברים ל"ב, ט'), וארץ ישראל היא חלקי, דכתיב, "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד" (שם י"א, י"ב), יבא חלקי וישרה בחלקי. ועי' גם במדבר רבה (פ"ג, ח'): "ברא ארצות ובירר לו אחד מהם ארץ ישראל, שנאמר (עקב י"א, י"ב): "תמיד עיני ה' אלקיך בה", וכן הקב"ה קורא אותה ארצו שנאמר (יואל ד', ב'): "ואת ארצי חלקו". וכ"ה במכילתא (בתחלתו), ע"ש. ועי' באגרת התשובה פ"ד עפמ"ש "כי חלק ה' עמו" [דברים ל"ב, ט'] ש"נשמת האדם שהיא מכחי' פנימיות החיות היא חלק שם הוי' ב"ה". - ועי' לקוטי שיחות ברכה תשמ"ח ס"ז: "איתא בתנא דבי אליהו רבא (פי"ד): "שני דברים יש בעולם... תורה וישראל, אבל איני יודע איזה מהם קודם; אמרתי לו, בני, דרכן של בני אדם אומרים התורה קדמה... אבל אני אומר ישראל קדמו... עכצ"ל שישראל קדמו, וכמפורש במדרש (בראשית רבה פ"א, ד'): "מחשבתן של

ישראל קדמה לכל דבר... אילולי... ישראל עתידין לקבל את התורה לא הי' כותב בתורה 'צו את בני ישראל', 'דבר אל בני ישראל'... החידוש ד"אני אומר", שקדימה זו היא בעיקר קדימה במעלה, מעלתם של ישראל, "ישראל קדמו". ואולי י"ל יתרה מזה דהתורה ניתנה כדי לגלות מעלתם של ישראל. [ובהערה 51 שם] ראה תרבא"ר שם: "מפני מה חביבין דברי תורה על הקב"ה יותר מכל באי עולם (ומכל מעשי ידיו שברא)... מפני שדברי תורה מכריעין את ישראל לכף זכות... משל למלך בשר ודם שיש לו בנים ועבדים הרבה בתוך ביתו, ויש לו למלך עבד זקן ביניהם שהוא מלמד את בניו דרכים נאים... ואוהב את העבד הזקן... אלמלא עבד זקן זה שהוא מלמד את בני דרכים נאים כו' מה יהי' עליהו, כד דברי תורה כו'". והיינו שהעיקר הם ישראל - בנים, ומעלת התורה היא שעל ידה מתגלית מעלתם של ישראל, בדוגמת ה"עבד זקן" שע"ז שמחנך את בן המלך, מתגלית מעלתו של בן המלך" עכ"ל. וע"ש גם הערה 52.

ומעתה דישראל הם במדריגה עליונה יותר מתורה ומצות, והתנחומא מדמה ארץ ישראל לישראל, ו"יבא חלקי וישרה בחלקי", א"כ שפיר מוכן טעם השיטה דמצות ישוב ארץ ישראל הוא מהציוויים הכוללים ואינה נמנית כמנין המצות, "כי הטעם שציוויים כוללים לא נמנו במנין המצות הוא לפי שבמנין המצות נמנו רק מצות שהם כנגד אברים פרטים של הנשמה ולא ציוויים הכוללים כל המצות כולן", והרי מצות ישוב ארץ ישראל אינה כנגד אבר פרטי, אלא שהיא "לב האומה", וכלי לב אי אפשר לשום ברי' לחיות כנ"ל, וא"ש.

ועי' מ"ש בספרי (עקב י"א, י"ז - הובא בפרש"י שם י"ח) : "אע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ, היו מצויינין במצות, שכשאתם חוזרים לא יהיו עליכם חדשים... 'הציבי לך ציונים' (ירמי' ל"א, כ'), וכתב הרמב"ן (אחרי י"ח, כ"ה) : "עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'" עכ"ל. ועפ"ז כתב בלקוטי שיחות וירא תנש"א (ס"ח), "שכללות הענין דקיום המצות בזמן הגלות הוא ענין של "חינוך" לגבי קיום המצות אחרי הגאולה", עכ"ל - א"כ מוכן היטב איך שמצות ישוב ארץ ישראל הוא "המעמיד ומקיים את כל האברים", ו"הוא במדריגה עליונה יותר מכל המצות".

1

שוב כתב בלקוטי שיחות נשא הנ"ל (ס"ד): "ע"פ הקדמה זו [הנ"ל באות ה'] יש לבאר (ע"פ פנימיות הענינים) גם טעם שיטת המנ"ח שתשובה אינה מצוה כלל:

כאמור לעיל, הכח שבתשובה למלאות הפגם והחסרון שבאברי הנפש הוא לפי שתשובה מגיעה בעצם הנפש, מקור החיות של אברי הנפש, כנ"ל - וענינים הבאים מעצם הנפש תלויים אך ורק בבחירת האדם. דכאשר אדם עושה דבר מפני ההכרח הרי אין פנימיות נפשו בעשי' זו, והיא רק עשי' חיצונית בלבד. ומוכח, שכל שמתמעט ההכרח מבחוץ, יש יותר פנימיות בהעשי'. וענין שבא מעצם הנפש ממש, שלמעלה מכל הכחות וכו', הוא מפני שבא כולו אך ורק מבחירת האדם, מבלי סיבה מבחוץ. וע"ד מה שנתבאר במק"א (לקו"ש חלק כ"ו ע' 216 ואילך - ע"פ לקו"ת סוכות (ע"ט, ד' ואילך); ; סידור ש' חג הסוכות (רס"ח, א' ואילך).), שזהו גם הטעם לגדול השמחה של ניסוך המים בחג הסוכות ש"הוא הלכה למשה מסיני... שאינו מפורש בהדיא בתושב"כ רק רבנן אסמכוה אקראי" (לשון הלקו"ת שם), שהיא גדולה יותר משמחת יו"ט שהוא חיוב מן התורה; והשמחה של הקפות בשמע"צ ושמחת תורה, שאינו אפילו חיוב מד"ס אלא מנהג ישראל, גדלה עוד יותר (כמנהג ישראל) אפילו משמחת בית השואבה.

ומבואר בזה, דהיא הנותנת - שכל השמחה עמוקה וגדולה יותר, כך מתמעט תוקף החיוב, כי כאשר יש ציווי על האדם, הרי זה גופא כמו סיבה מבחוץ שכאילו מכריחה אותו לעשות מה שנצטווה. ולכן ככל שמתמעט תוקף החיוב, הרי השמחה שבלב היא פנימית יותר ומקורה בעומק הנפש.

וכן הוא בענין התשובה, דכיון שתשובה שלימה ואמיתית באה מעצם הנפש (שרק משם נמשך חיות חדש למלאות הפגם באברי הנפש), לכן אין ציווי על מצוה זו, כי רק כשהאדם עושה תשובה בבחירתו החפשית לגמרי (אפילו לא מחמת ציווי התורה), ה"ז ראוי שהתשובה היא מעומקא דלב ועצם הנפש ממש.

וכן גם למעלה ש"רש ענין התשובה הוא מפני שעצמות אוא"ס אינו מוכרח ח"ו ברצונו", דהגם שהרצון דמצות הוא ג"כ בפנימיות ועצמיות אוא"ס, "אינו מוגבל ומוכרח ח"ו בהרצון" (ספר המאמרים אעת"ר ס"ע כ"א) עכ"ל, ע"ש. ועי' לקוטי שיחות חלק כ"ב (ע' 32-33).

ובלקוטי שיחות נח תנשא כתב בהערה 69: "הטעם [בפנימיות ושרש

הענין] לזה שאין חינוך מצוה מן התורה, כי הוא "למעלה" מענין המצות ושייך להתקשרות עצמית שבין ישראל להקב"ה [וראה שו"ע אדה"ז (או"ח מהדו"ת ס"ד סוס"ב) ד"תחילת כניסת נפש זו הקדושה היא בחינוך לתורה ומצות"]. וזהו גופא הטעם לזה שחינוך הוא יסוד לכל משך חיי האדם ד"גם כי יזקין לא יסור ממנה", כי קיום המצות באופן דחינוך מצד תמימות ופשטות דקטן, תוכנו ופנימיותו הוא התקשרות עצמית דנפש הקדושה עם הקב"ה, וענין זה בקיום המצות אינו בטל ממנו לעולם (ראה ספר השיחות תשמ"ח ח"ב ע' 615 ואילך). עכ"ל.

ולפי"ז יש לכאר טעם השיטה בדעת הרמב"ם דישוב ארץ ישראל אינו מ"ע, אלא (כמ"ש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע) ש"הוא רק מדברי סופרים והיינו דבר מצוה משום קדושת ארץ ישראל", וכאמור לעיל דישוב ארץ ישראל "היא במדריגה עליונה יותר מכל המצות" והוא "המעמיד ומקיים את כל האברים", ובלקוטי שיחות וירא תנש"א (ס"ח) כתב: "שכללות הענין דקיום המצות בזמן הגלות הוא ענין של "חינוך" לגבי קיום המצות אחרי הגאולה כדאיתא בספרי (עקב י"א, י"ז - הובא בפרש"י שם, י"ח): "אע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ, היו מצויינין במצות, שכשאתם חוזרים לא יהיו עליכם חדשים... 'הצבי לך ציונים' (ירמי' ל"א, כ'), שכן "עיקר כל המצוות ליושבים בארץ ה'" (רמב"ן אחרי י"ח, כ"ה)". וע"י קיום המצות בזמן הגלות, ממהרים ומזרזים את הזמן דקיום המצוות בתכלית השלימות, כמצות רצונך" וכו', עכ"ל. הרי דישוב ארץ ישראל הוא "למעלה" מענין המצות ושייך להתקשרות עצמית שבין ישראל להקב"ה. וזה גופא הטעם לזה דישוב ארץ ישראל הוא יסוד לכל המצות שיהיו בתכלית השלימות, כמצות רצונך. - והוא ע"ד ניסוך המים כחג הסוכות הנ"ל, וכמו תשובה לדעת המנ"ח. - ולפיכך ישוב ארץ ישראל אינו מ"ע, אלא רק דבר מצוה בלבד (מדברי סופרים) משום קדושת ארץ ישראל, וא"ש.

וזהו י"ל הכוונה במ"ש האור החיים הק' בפ' נצבים הנ"ל, ששייכת הארץ היא מצוה שכוללת כל התורה כולה, כיון שהוא "המעמיד ומקיים את כל האברים" כנ"ל, ע"ד חינוך והשמחה של ניסוך המים הנ"ל [ולדעת הר"ח הוי ע"ד השמחה של הקפות בשמחת תורה], וא"ש.